

6. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи : Что категории языка говорят нам о мышлении / Дж. Лакофф. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 792 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
7. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов / Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXIII : Когнитивные аспекты языка / [пер. с англ. ; сост., ред., вступ. ст. В. В. Петрова и В. И. Герасимова]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 12–51.
8. Межжеріна Г. В. Людина в мовній картині світу часів Київської Русі / Г. В. Межжеріна. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – 448 с.
9. Жанузаков Т. Загадки / Т. Жанузаков // История казахской литературы : в 3 т. – Т. 1 : Казахский фольклор. – Алма-Ата : Наука, 1968. – С. 174–183.
10. Кёнгес-Маранда Э. Логика загадок / Э. Кёнгес-Маранда // Паремнологический сб. : Пословица, загадка (структура, смысл, текст). – М. : Наука, 1978. – С. 249–282.
11. Волоцкая З. М. Лексика болгарских загадок (опыт составления семантического словаря загадок) / З. М. Волоцкая // Славянское и балканское языкознание. Проблемы лексикологии. – М. : Наука, 1983. – С. 187–204.
12. Иванов В. В. Структура индоевропейских загадок-кеннингов и их роль в мифопоэтической традиции / Вяч. Вс. Иванов // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Загадка как текст. 1. – М. : Индрик, 1994. – С. 118–142.
13. Загадки / [упоряд., вступ. ст. та прим. І. П. Березовського]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 159–294.

O. Tymchenko, M. Sobutsky

LINGUISTIC IMAGE OF A MAN IN UKRAINIAN AND EASTERN RIDDLES: SEMANTIC CHANGES

The article is devoted to the comparative analysis of anthropomorphic coding in the Ukrainian and the oriental riddles (a case study of the Turkish, Dagestani, Kazakh and Japanese folk riddles). The conceptual analysis is provided on the base of the code denotata, metaphorical transformations and the scripts coding of the particular objects. Despite the code denotata and the riddles scripts similarity, the selected riddles are different in presuppositive components which is caused by the experiential knowledge of the speakers of different cultural background.

Keywords: riddles, anthropomorphic coding, conceptual analysis, code denotatum, presuppositive component.

УДК 811.161.2'276.3/4

Трач Н. С.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПРЕСА ЯК ДЖЕРЕЛО ПОПОВНЕННЯ ЖАРГОННОЇ ЛЕКСИКИ

У статті висвітлено проблему вживання жаргонізмів у сучасній українській пресі загальнонаціонального формату та впливу цього явища на формування мовної норми, особливу увагу приділено політичному жаргону.

Ключові слова: жаргон, суржик, перемикання кодів, мовна норма.

На сьогодні в Україні спостерігаємо стрімкий розвиток україномовних мас-медіа загальнонаціонального формату. Це і щоденні газети «Україна молода», «Газета по-українськи», «День» і тижневі видання «Український тиждень», «Країна», «Главред», «Weekly.ua», розраховані на масову аудиторію, і ділові тижневики та дво-тижневики «Контракти», «Коментарі», і серйозне аналітичне видання «Дзеркало тижня». Таке розмаїття не може не тішити спраглого україн-

ських текстів читача. Проте проблеми сучасного українського інформаційного простору часто спричиняють труднощі мовного оформлення журналістських матеріалів. По-перше, орієнтація на різні читацькі аудиторії, різниця у підходах до викладу матеріалів зумовлює й відмінність у мовленні цих видань. Слід зазначити, що окремі часописи виходять двома (українською й російською) чи трьома (українською, російською, англійською) мовами, що часто призво-

дить до появи інтерферованих конструкцій, адже одна із версій статті є оригіналом, а інша – перекладом, який нерідко здійснюється нашвидкуруч, у стрімкому темпі інформаційного суспільства.

По-друге, крім інформативної функції, видання часто виконує функцію розважальну задля того, щоб бути конкурентоспроможним в умовах жорсткої конкуренції з російськомовним продуктом (скажімо, «Газета по-українськи» конкурує з виданням «Факти»). У таких умовах часто можна спостерігати хаотичність у підборі матеріалів: так, в одному випуску газети можна побачити й інтерв'ю з відомими політиками, інтелектуалами, й статті, притаманні «жовтій пресі»: замітки про вбивства, звалтування, приватне життя зірок, гороскопи, псевдоновини (скажімо про те, що «щодня собаки кусають трьох сумчан» («Країна»). Така тематика відображена й у мовному хаосі: перемикання кодів, стилістичних реєстрів мови (високий – низький стиль), вживання суржику, жаргону є характерним явищем для сучасної української преси. Подібні мовні практики розхитують усталене уявлення про основні риси газетного мовлення, якими традиційно вважаються такі: «економія мовних засобів, стислість викладу і водночас інформативне його навантаження, вживання зрозумілих слів та висловів; використання суспільно-політичної термінології; помітна наявність мовних кліше, штампів; переосмислення лексики інших функціональних стилів» [1, 3]. В умовах ринкової економіки, жорсткої конкуренції за читача сучасні ЗМІ опиняються на своєрідному роздоріжжі: або дотримуватися високих стандартів журналістики і відповідно мовлення, або знижувати стандарти, таким чином, розширюючи аудиторію.

На думку Ю. В. Шевельова, «газетна мова» розвивається у тісному зв'язку з мовною практикою насамперед інтелігенції, репрезентуючи вже «вищу мову», й істотно впливає на престиж національної мови [цит. за: 1, б]. Однак цю тезу українського лінгвіста можна проілюструвати на прикладі далеко не всіх модерних часописів. Частотність вживання жаргонного, суржикового мовлення в сучасній пресі вказує на те, що це не редакторський недогляд, а свідома настанова на гру зі словом, на привабливості читацької аудиторії. Проте чи завжди така гра доцільна, чи є в неї свої правила? Як подібні мовні ігри впливають на формування мовної норми, оскільки масмедіа, як відомо, поряд із художньою літературою, є головним чинником формування літературного стандарту? Більше того, в умовах інформаційного суспільства вони випереджають художню літературу в такому впливі, адже «красне письмо» сучасних авторів часто насичене не-

літературною, нецензурною лексикою, отже, не може претендувати на взірць літературного мовлення. Як зазначають дослідники, сучасні ЗМІ – це «функціональна ніша», котра дає змогу «простежити механізми складного взаємозв'язку мови, суспільства та особистості. У просторі цього взаємозв'язку виникають нові нормативні критерії, що свідчить про формування нових уявлень про мовну норму: від норми як правила для всіх – до норми, яка враховує динамічність комунікативних ролей, розмаїття ілюктивних установок суб'єктів спілкування в усіх сферах» [2, 3].

Мова преси перебувала й далі перебуває в «об'єктиві» аналізу українських лінгвістів (М. Жовтобрюх, Є. Карпіловська, Н. Карпенко, Б. Коваленко, В. Різун, О. Сербенська, Л. Ставицька, О. Стишов, О. Тараненко та ін.). Використання жаргонного мовлення в друкованих ЗМІ науковці розглядають у світлі експресивної функції мовлення [2], стилістично зниженого мовлення [1], вульгаризації мовлення тощо. Питання використання жаргонізмів у ЗМІ залишається актуальним попри низку здійснених досліджень у цій сфері, адже жаргон – це динамічна лексична підсистема, котра постійно оновлюється, поповнюється новими лексичними одиницями.

Отже, об'єктом нашого аналізу стали українські друковані періодичні видання, що виходили із січня по квітень 2010 р. У мовленні сучасних друкованих ЗМІ натрапляємо на використання усталених жаргонізмів, зафіксованих у словниках жаргонної лексики за редакцією Л. Ставицької та Т. Кондратюк [3; 4]: **відмазка** (Ющенко не хитрував і не шукав популістичних «відмазок» («Weekly.ua»); **відключка** (У кожному разі експрезидент, що вийшов з «відключки», уже трохи покритукував Януковича («Коментарі»); **відриватися** (Тож Олександр Стоян «відривався» на Черновецькому: мер Києва буцімто випустив новий диск із хітом «Земля в ілюмінаторі», жартував Стоян («Главред»); **забити** (І тоді «забивається» не з огляду на байдужість, а на глибоке несприйняття («Главред»); **кинути** (...дадуть багато приводів ПР відверто «кинути» своїх нинішніх союзників («Weekly.ua»); **копати** (А от чи «копатимуть» новопризначені силовики глибше – покаже час («Главред»); **лузер** (Скількох лузерів він посилає – не злічити («Главред»)) та багато ін.

На шпальтах газет творяться й жаргонні лексеми з відмінним значенням, ніж у попередньо зафіксованих працях. Скажімо, лексемі **колядувати**, у складі словосполучення **іди колядуй!** словник «Український жаргон» за ред. Л. Ставицької подає зі значенням «відмови щось зробити» [1, 182], а «Словник сучасного українсько-

го молодіжного сленгу» за ред. Т. Кондратюк зі значенням «щось випрошувати» [2, 166]. Проте в умовах політичної лексики слово набуває додаткової конотації, у лексемі **суддя-колядник** позначає суддю-хабарника («Український тиждень»). Функціональне призначення таких лексем у газетно-журнальному тексті – передусім надання експресії висловлюванню, часто іронічної конотації. Проте, на нашу думку, подібні лексеми виконують й суто прагматичну функцію, адже ними активно послуговується молодь, отже, автори таким чином намагаються привабити в читацьку аудиторію молоде покоління.

Частотним є й використання у текстах ЗМІ кримінального аргю: **обцак**, **пацан**, **пахан**, **хазяїн**, **ходка** тощо. Вживання таких лексем також виконує не номінативну, а експресивну функцію, адже трапляються не в повідомленнях кримінальної хроніки, а найчастіше в текстах, які описують політичні новини, політичну ситуацію. Не цураються вживати кримінальне аргю й самі політики: *Ви знаєте, я для себе вирішив так: для мене це остання «ходка». Якщо мені нічого не вдасться зробити, то я просто піду з політики* (Михайло Бродський, «Українська правда»). Іноді використання кримінального аргю слугує алюзією на кримінальне минуле політиків: *Парламентарії вже давно приготувалися до появи на Банковій нового «хазяїна»* («Weekly.ua»); або ж на теперішню пов'язаність із бізнесово-кримінальними кланами: *От Азаров – скоріше за все буде прем'єром, керуватиме групою чиновників, або так званих «жильців». Групою «воїнів», тобто бізнесменів, управлятимуть люди Ахметова, Колесников* («Газета по-українськи»).

Часто усталені в кримінальному аргю лексеми стають основою для творення влучних оказіоналізмів на зразок **кидати** – **кидок**, **хапати** – **хапок**: *Бізнес в Україні, на жаль, будується на визискувальній основі. Бо ж вийшов він у своїй масі із «хапка» та «кидка». Тому і для ПР та БЮТ «кидок» перш за все своїх виборців – основний закон. А так маємо, що маємо: «разводилово» – імітація обіцянок.* (інтерв'ю з Тарасом Возняком, «Главред»); **лох** – **лохторат** (гра слів відбувається на фонетичній подібності з політичним терміном **електорат**): *А якими ми є насправді з нашими політиками та їхнім «лохторатом»? (інтерв'ю з Юрієм Андруховичем, «Weekly.ua»); пахан – **паханат**: *Краще матріархат, ніж паханат* (стаття про вибір між Тимошенко та Януковичем, «День»); **пацан** – **пацаньонок**: *Наш великий капітал є поки що таким собі пацаньоном, що в усьому наслідує російського дядю* (інтерв'ю з Юрієм Андруховичем, «Weekly.ua»).*

Уже звичними для ока українського читача стали лексеми на позначення належності до пев-

ної політичної сили: **бютівець**, **литвинівець**, **нунсівець**, **нашоукраїнець**, **регіонал**, **тимошенківець** тощо. Цей шар жаргонної лексики постійно поповнюється новими словами, оскільки політичні реалії змінюються, з'являються нові політичні партії, рухи, напрями: *У нашому варіанті це мала б бути поступова зміна «посторанжистів» «пострегіоналами»* (інтерв'ю з Тарасом Возняком, «Главред»); *Тепер за будь-яких розкладів про призначення головою втччини «регіоналів» когось з «нейтралів» або «варягів» взагалі не може бути й мови* («Коментарі»); *Тимошенко потрібен не наглядач, а той, хто організує роботу. Практика показує, що варягові це не під силу* («Коментарі»).

Політичний жаргон є складовою мовлення не лише політиків та журналістів, до його творення долучається український народ, який віддавна славиться добрим почуттям гумору. Публіцист Тарас Возняк вказує на те, що мовною творчістю займається україномовна частина населення. Причинами цього він вважає те, що саме вона більше живе реаліями України, а не, наприклад, Росії. Політичний фольклор живиться народною стихією та суспільними реаліями. Так, скажімо, у 2004 році виник жаргонізм **підрахуйство** як означення тотальної брехливості, а недавні вибори витворили лексему **протівсіхи** і похідні: **протівсіхство** тощо. Проте, якщо **підрахуйство** мало однозначну негативну конотацію, **протівсіхство** амбівалентне: одна частина населення сприймає це явище як суспільну апатію, інша – як свідому позицію [1].

Цікавим прикладом мовної творчості є означення нової коаліції – **коаліція тушок**, **коаліція тушками**, **тушкове питання**, **тушечна коаліція**. Жаргонізм миттєво поширився в друкованих ЗМІ: *Молитиметься Янукович за Конституційний Суд і коаліцію «тушок»* («Главред»); *У НУНС збирали лише підписи за консолідацію фракції, бо без консолідації вона буде слабкою, як і донині, й зовнішні сили матимуть спокусу розкупити її, як зараз кажуть, «тушками»* (інтерв'ю з Борисом Тарасюком, «Український тиждень»). Далі можемо спостерігати як жаргонізм набирає все нових конотацій, створюючи ціле метафоричне поле **птахи** – **домашнє господарство** – **поведінка птахів** і т. д.: *Та якщо коаліціанти потрохи скубуть одне одного, це не означає, що за опозиційними парканами панує цілковита гармонія* («Главред»). Далі метафоричне поле розширюється, поповнюючись новими семами **політ**, **зграя**, актуалізуючи часто вживаний в український політичний метафориці концепт **годівниця**: *Перші ластівки вже полетіли, скоро зграї з «Нашої України» та БЮТ прилетять у велику шпаківню під назвою коаліція», – зловтішався Михайло Чечетов. Поки цьо-*

го не сталося, Тимошенко поставила перед своїми тіншовими **«ластівками»** завдання – жорстко контролювати дотримання Януковичем передвиборних обіцянок. Але чи стануть її **пташки «тушками»**, залежатиме від моральних якостей **пернатих друзів** і від розмірів **шпаківні**, якою їх зваблюватимуть («Главред»).

Українська преса є джерелом поповнення й професійних жаргонів. Адже на шпальтах періодичних видань часто можемо натрапити на інтерв'ю з професіоналами певної галузі, опис цікавих професійних субкультур, «гуртків за уподобаннями». «Лідером» в умовах глобальної економічної кризи є частотність уживання фінансових жаргонізмів: **автоцивілка**, **слабоалкоголка**, **вливання грошей**, **спроценка**, **податкові діри**, **платина** та багато інших.

Часописи стають тим простором, куди професійні жаргонізми виходять із «кабінетів» корпоративного мовлення, стають відкритими для усього суспільства, можуть взаємодіяти з іншими субмовами і творити інтержаргон. Так, для прикладу, зі статті про байкерів довідуємося про класифікацію мотоциклів на **чопери** і **кастоми** та про поділ самих байкерів на **незайманих**, **самоствердження** і **мізантропів**, а також про іронічну назву **креветка** на позначення не зовсім досвідченого байкера («Weekly.ua»). В інтерв'ю з екстрасенсом-пройдисвітом можна відшукати зразки професійної мовотворчості, своєрідних оказіоналізмів, котрі, за умови вмілого поєднання з нейролінгвістичним програмуванням, можуть претендувати на роль ключових термінів психотерапії: *Магічний лексикон на 90 % списував у конкурентів. Деякі слова вигадував. От, приміром, подобалося «лемніската»*. «Лемніската Бернуллі» – це така геометрична фігура, яка трохи нагадує спіраль. Але мені слово дуже припало до душі. Кожного разу я використовував його у різному значенні. Наприклад: «у цій лемнікаті життя вас очікує...» або «уникайте впливу ворожих лемнікат» («Країна»). Професійне мовлення українських пожежників, за свідченням журналістів, не вирізняється оригінальними новотворами, натомість має за основу банальний російський мат: **«Твою матю!»** – майже хором оцінюють ситуацію і на в'язані шапки натягають шоломи [...] – Вогню спочатку нема. Він спалахує, коли з'являється повітря. Відчиняєш двері – а він х...ярить аж під стелю» («Країна»).

З огляду на етимологію жаргонізмів, використовуваних у ЗМІ, трапляються серед них як питомі, так і запозичені (переважно з англійської та російської мов). Англіцизмами часто намагаються підкреслити експресивність висловлювання, надати певної іронії, так, наприклад, замість звичного українського слова **обмін** живива-

ється англіцизм: *Регіонал робить вигляд, що не розуміє: адже йдеться не про додаткові посади, а про «ченч» між коаліцією та опозицією* («Главред»). Вживання російнізмів часто є наслідком «недоперекладу» (термін В. Радчук). Так, в інтерв'ю з Іриною Хакамадою читаємо: *Для життя потрібна «движуха»* («Країна»).

Проте часто використання російськомовних вкраплень має на меті передати певне іронічне ставлення до описуваних подій. Часто-густо подібне перемикання кодів спостерігаємо в мовленні українських політиків та культурних діячів: *Дуже дякую за **оказанное мне доверие**. Відчуваю, що я на власному похороні вислуховую всі похвальні спічі стосовно того, який небіжчик був класний* (Оксана Забужко, «Країна»); *Однак далі що? Засовуватимемо Україну, як ту шухляду, у «**большой российской шкаф**»?* (Тарас Возняк, «Главред»); *В ідеалі – це нормальна європейська держава, ближча до Польщі, ніж до Росії, тобто не без слов'янської «сумасшедшинки», але в цілому така, що вже переступила через цивілізаційний розлам і опинилася по західній його бік* (Юрій Андрухович, «Weekly.ua»); *Знаєте, дуже легко підтакувати лідерів й запитувати в нього, «**чево ізволіте?**»* (інтерв'ю з Борисом Тарасюком, «Український тиждень»).

У цитованих прикладах вживання російських конструкцій має схожу функцію, як і в художньому тексті. З іншого боку, воно відмежовує мовлення інших осіб, створюючи своєрідний бар'єр, диференціюючи авторське мовлення та цитування політичних опозиціонерів. Проте варто зазначити, що подібні вкраплення слід обов'язково брати в лапки, адже читач має бачити межу між літературним та нелітературним мовленням, тим паче, що мовлення публічних осіб часто слугує взірцем для наслідування.

Суржик у газетно-журнальних текстах подекуди має й іншу мету – передати живе мовлення представників того чи того регіону, відобразити мовну стихію: *Дружина моя – християнка переконана, якось **отрицательно відноситься до всього цього**. Каже: «Душу бісу продав! До сатани пішов!» А я ще з **детства** од баб по шії **получав**, що мені смішно було, як піп править... **Кстаті, мене щас взяли на іспитательний срок** в охоронну **фірму**. Не хочете **заказати услуги**? У нас дуже вигідно. Ми берем повну **матеріальну ответственность**, а ще **матеріально поощряєм человека**, який нас найняв* («Країна»).

З одного боку, це явище можна розглядати як наслідок свободи слова, відсутності цензури не тільки тематичної, а й редакторської. Подібні уривки слугують задокументованим свідченням суржику й певною мірою матеріалом для соціолінгвістів, що досліджують це явище. Проте для пересічного читача вони можуть стати зразком

правильного мовлення, адже в цих текстах не подаються ремарки, що таке мовлення не відповідає стандартам літературної мови. Особливу небезпеку такі тексти становлять для іноземців, котрі вивчають українську мову і, читаючи газету чи журнал, сприймають такий текст як нормативний.

Отже, в сучасній українській пресі наявні вкраплення різних соціолектів: суржику, кримінального аргю, професійних соціолектів. Часописи є простором для мовної гри з читачем, отже, жаргонізми, арготизми, суржикізми в друкованих ЗМІ передають авторське ставлення, виконують експресивну функцію, а також функцію

номінації нових понять. Особливо активно розвивається політичний сленг, творцями якого є не тільки політики й журналісти, а й представники народу, носії живого мовлення. ЗМІ – це той простір, де жаргонізми виявляються, фіксуються, переплітаються з іншими соціолектами й творять нові смисли. З іншого боку, надуживання жаргонними, суржиковими конструкціями може призвести до розхитування мовної норми, літературного стандарту, тому, використовуючи подібне мовлення, слід відокремлювати його лапками, а в разі розлогих цитувань суржикового мовлення подавати відповідні коментарі в дужках.

1. Коваленко Б. Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук.: 10.02.01 – українська мова. – К. : Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2003. – 19 с.
2. Третяк Н. Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: 10.02.01 – українська мова. – К., 2008 – 20 с.

пеня канд. наук: 10.02.01 – українська мова. – К., 2008 – 20 с.

3. Український жаргон : словник / за ред. Л. Ставицької. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
4. Словник сучасного українського сленгу / за ред. Т. Кондратюк. – Харків : Фоліо, 2006. – 350 с.

N. Trach

CONTEMPORARY UKRAINIAN PRESS AS A SOURCE FOR NEW JARGON VOCABULARY

The article highlights the problem of jargon words usage in contemporary All-Ukrainian press and its influence on standard speech forming. The special attention is paid to the problem of political jargon.

Keywords: jargon, surzhyk, code-switching, standard speech.

УДК 811.51-13

Туранли Ф. Г.

ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ ДАВНЬОТЮРКСЬКИХ ТЕКСТІВ

У статті розглянуто необхідність розроблення відповідної методології з метою опрацювання архівних документів, зокрема текстів, написаних османсько-тюркською мовою. Також подано здійснений автором адекватний переклад одного з таких документів на українську мову, його транслітерація і тлумачення.

Ключові слова: архівні документи, османсько-тюркська мова, арабське письмо, методологія.

У вивченні подій минулого архівні документи є важливим джерелом для об'єктивного висвітлення історії та встановлення зв'язку між минулим, теперішнім та майбутнім. У турецьких архівах, зокрема Османському державному архіві в Стамбулі, зберігається чимало документів,

які містять важливу інформацію з історії України. За даними книги-довідника цього архіву [1], який вважається одним з найбагатших у світі, а також праць турецького історика та архівіста професора Ю. Галачоглу, кількість документів, які охоплюють історію Туреччини Османської